

виявилось у недостатній увазі при оцінці кредитоспроможності, в результаті чого почала нагромаджуватися проблемна заборгованість. Тому не банки визначали споживчі настрої економічних агентів на ринку, однак слідуючи цим настроям, вони проводили часто безвідповідальну кредитну політику.

Природно, що відновлення кредитування підприємств і населення має означати передусім доступність за вартістю і обсягами банківських позичок, що надаються. Однак активізація кредитного процесу вимагає вирішення проблеми адекватної оцінки кредитних ризиків, пошуку оптимальних напрямів їхньої мінімізації, ефективного правового забезпечення кредитної діяльності, а також стимулювання довгострокових інвестицій в реальний сектор. Реалізація указаних заходів могла б сприяти стимулюванню кредитної активності вітчизняних банків. Та все ж потрібно розуміти, що без вирішення структурних проблем економіки навіть попри інерційний розвиток банківської системи і досягнення порівняно невисоких темпів економічного зростання збережеться значна залежність внутрішньої фінансової стабільності нашої країни від глобальних ринків збуту вітчизняного експорту і зовнішнього припливу капіталу, що підвищує вразливість національного господарства перед майбутніми світовими циклічними і фінансовими кризами.

Олександр ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ

Тернопільський національний економічний університет

РОЛЬ ФІСКАЛЬНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИЗИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Фіскальні правила і норми як рамкові умови попередження кризи публічних фінансів та посилення фіскальної дисципліни, незважаючи на свою актуальність, впроваджуються досить повільно. Уряди можуть реалізовувати політику подолання бюджетних дефіцитів протягом тривалого періоду часу, однак саме загроза дефолту спонукає більшість країн раптово запроваджувати фіскальні правила і норми у досить жорсткій формі. Так, якщо у 1990 р. лише 7 країн мали національні правила, що обмежували фіскальні маневри уряду, то у 2010 р. уряди понад 80 країн світу запровадили їх, реагуючи на нарощування бюджетних дефіцитів та державного боргу.

Приблизно половину часу з 1960 по 2012 рр. «фіскально дисципліновані» країни допускали наявність бюджетного дефіциту (Норвегія, Фінляндія, Швеція, Нова Зеландія, Данія), тоді як в усіх інших країнах ОЕСР бюджетні дефіцити допускалися кожні 4-и з 5-ти років, а в деяких (Італія, Португалія) практично не було бездефіцитних періодів. Отже, дефіцитний бюджет став правилом, а не винятком. Багато європейських країн тривалий час збалансовують бюджети з дефіцитом понад 3%, дозволених Маастрихтським договором. В Австралії, Німеччині, Данії, Фінляндії, Нідерландах, Новій Зеландії, Швеції останній профіцит бюджету був у 2008 р., в Канаді, Іспанії, Ірландії – у 2007 р., тоді як у Великобританії – у 2001 р., США – 2000 р., Японії – 1992 р., Австрії, Франції – 1974 р., Греції – 1972 р. Норвегія практично завжди збалансовує бюджет з профіцитом, чому неабияк сприяє структура її експорту та підконтрольність коштів державного пенсійного фонду, в якому акумулюються кошти від експорту сировинних ресурсів, Парламенту Норвегії.

Отже, аргументи запровадження фіскальних правил і норм можна звести до теоретичних та емпіричних. Перші стосуються, переважно, проблем збалансування бюджетів субнаціонального рівня та фіскальної дисципліни адміністративно-територіальних одиниць, тоді як другі – координації податкової та бюджетної політик на національному рівні, а також необхідності врахування політико-інституціональних факторів реалізації фіскальної політики (табл. 1).

Головні кількісні фіскальні норми, що виокремлюються фахівцями Європейської Комісії, охоплюють: норми бюджетного балансу, спрямовані на забезпечення стабільності державних фінансів; норми запозичень та заборгованості, які лімітують зростання державного боргу у % до ВВП; норми видатків, спрямовані на забезпечення фіскальної дисципліни шляхом посилення

контролю над обсягами та напрямками витрачання бюджетних ресурсів; норми доходів, спрямовані як на забезпечення рівня доходу бюджету, необхідного для фінансування функцій держави, так і на одночасне стримування надмірного посилення податкового навантаження та збільшення розмірів сектору загальнодержавного управління. В більшості країн ЄС-27 з 2008 р., крім фіскальних правил спільноти, визначених Пактом про стабільність і зростання (*Stability and Growth Pact*) [3], діють національні фіскальні правила. Більшість з них стосуються бюджетного балансу – 26 правил (наприклад, в Німеччині, Бельгії – по три правила, в Іспанії, Фінляндії, Італії, Швеції, Португалії – по два правила), заборгованості – 19 правил (наприклад, в Іспанії – три правила, у Португалії – два правила) та бюджетних видатків – 17 правил (наприклад, у Франції, Ірландії, Італії – по два правила). Правила доходів менш поширені і використовуються лише в окремих країнах – 6 правил (зокрема, в Данії, Фінляндії, Франції, Нідерландах, Литві, Латвії). Країнами, які в національному законодавстві прописують практично усі види фіскальних норм і правил, є Франція та Литва. Натомість у Греції, Мальти і Кіпру норми фіскальної дисципліни не закріплені на національному рівні і вони використовують лише умови Пакту про стабільність і зростання, що має на меті гарантування дотримання країнами-учасницями ЄВС норм фіскальної дисципліни.

Таблиця 1

Аргументи запровадження фіскальних правил*

Аргументи	Зміст
Теоретичні	- зумовлені негативними екстерналіями та побічними ефектами в контексті теорії фіскального федералізму, коли уряди субнаціонального рівня проводять недосконалу бюджетну політику, сподіваючись на покриття бюджетних дефіцитів з бюджету вищого рівня, отже, фіскальні правила можуть обмежити дефіцит урядів субнаціонального рівня та стимулювати фіскальну дисципліну на нижчих рівнях державного управління;
	- зумовлені недостатнім рівнем бюджетної автономії урядів субнаціонального рівня та недоліками політичного процесу, коли поява бюджетних дефіцитів пояснюється недалекоглядністю поведінки електорату (так звана «міопія суспільного вибору»), а також політичними маніпуляціями з боку організаторів голосування (використання боргів та бюджетних дефіцитів в якості стратегічних інструментів реалізації соціально-економічної політики);
Емпіричні	- зумовлені значними бюджетними дефіцитами та нагромадженими боргами центральних урядів багатьох країн світу через недосконалу податково-бюджетну політику, отже, фіскальні правила покликані посилити фіскальну дисципліну, насамперед, на національному рівні, а також сприяти реалізації ефективної політики макростабілізації;
	- зумовлені необхідністю корекції певних інституціональних вад, зокрема, впливу лобізму, корупції, клієнтських відносин в середовищі представників політичного процесу, які часто детермінують структуру та обсяг бюджетних видатків без огляду на реальні макроекономічні умови та глобальні фактори розвитку країни на перспективу.

*Складено на основі [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Загалом, для того, щоб фіскальні правила і норми стали дієвим регулятором макроекономічної ситуації в країні, вони повинні відповідати кільком критеріям: не бути занадто жорсткими для забезпечення необхідної гнучкості при проведенні контрциклічної політики; заслуговувати на довіру і запроваджуватись на постійній основі (повинен існувати політичний консенсус); бути прозорими для максимально легкого контролю і мінімально можливих маніпуляцій.

Література

1. Alesina A. *Positive Theory of Fiscal Deficit and Government Debt* / A.Alesina, G.Tabellini // *Review of Economic Studies*. –1990. –Vol.57. –p.403-414.

2. Alesina A. *Why is Stabilization Delayed?* / A.Alesina, A.Drazer // *American Economic Review*. – 1991. –Vol.81. –p.1170-1188.
3. González-Páramo J.M. *The reform of the Stability and Growth Pact: an assessment* / J.M.González-Páramo [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.ecb.int/press/key/date/2005/html/sp051013>.
4. Kell M. *An Assessment of Fiscal Rules in the United Kingdom* / M.Kell // *IMF Working Paper*. – 2001. –Vol.91. –p.1-37.
5. Koptis G. *Fiscal Policy Rules* / G.Koptis, S.Symansky // *IMF Occasional Paper*. –1998. –Vol.162.
6. Kornai J. *Understanding the Soft Budget Constraint* / J.Kornai, E.Maskin, G.Roland // *Journal of Economic Literature*. –2003. –Vol.151. –p.1095-1136.
7. Padovano F. *The Determinants of Transfers to Regions: Evidence from Italy* / F.Padovano // *European Journal of Political Economy*. –2012. –Forthcoming.
8. Poterba J.M. *Do Budget Rules Work?* / J.M.Poterba // *NBER Working Paper*. –1996. –Vol.5550.
9. Prudhomme R. *The Dangers of Decentralization* / R.Prudhomme // *World bank Research Observer*. –1995. –Vol.10. –p.201-220.
10. Rogoff K. *Elections and Macroeconomic Policy Cycles* / K.Rogoff, A.Sibert // *Review of Economic Studies*. –1988. –Vol.55. –p.1-16.
11. Roubini N. *Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies* / N.Roubini, J.D.Sachs // *European Economic Review*. –1989. –Vol.33. –p.903-938.

Олег ДРОТЕНКО

Одеський національний економічний університет

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ТА МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

Посилення процесів пошуку нових ринків збуту продукції, отримання додаткових економічних переваг ускладнює механізми взаємодії суб'єктів економічної діяльності: міжнародних компаній та держави. В умовах глобалізації та жорсткої конкуренції на податкове планування покладена функція забезпечення більш ефективного контролю за взаємовідносинами транснаціональних компаній і держави. Зовнішньоекономічна діяльність міжнародних компаній забезпечується системним використанням сприятливих елементів податкових законодавств країн ведення діяльності, а також третіх країн, в які, для цілей оподаткування може переноситися частина функцій та ризиків компанії, або взагалі частина виробничих/торгівельних підрозділів, метою чого є зменшення сукупного рівня оподаткування, отримання більшого рівня дивідендної маси інвесторами.

Процес управління фінансами міжнародних компаній, за умови ведення діяльності за межами одної держави, отримав у науковій літературі назву міжнародного корпоративного податкового планування (МКПП) і став невід'ємною складовою практики фінансового менеджменту провідних міжнародних компаній.

Значний внесок у дослідження різних аспектів практики підвищення конкурентоспроможності компаній через оптимізацію оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності внесли багато українських та зарубіжних вчених, серед робіт які присвячені цій проблематиці, слід відмітити роботи: М. Кінга, Д. Фюлертон, М. Деврьо, Р. Грифіта, О.І. Барановського, О.С. Вилкова, А.Й. Гутника, Є.М. Євстигнєєва, Ю.Г. Козак, М.П. Підлужного, А.І. Погорлецького, Ю.М. Уманцева, Д.Л. Ушакова, А.В. Федоренко, А.С. Філіпенко, О.І. Шниркова, Ю.Б. Іванова, П.К. Бечко.

Поняття «податкового планування» автори розуміють по різному. Під податковою оптимізацією (податковим плануванням) зазвичай розуміється діяльність по правомірному зменшенню податкового тягара через фінансове планування, включаючи інвестиції з відстроченням сплати податків... «систематичний аналіз різних податкових альтернатив,